

Emigracija Slovencev iz Julijske krajine po prvi svetovni vojni kljub množičnosti še ni našla vsestranske obdelave s strani zgodovinarjev. *Aleksij Kalc* se že vrsto let ukvarja s proučevanjem in raziskovanjem tega vprašanja. Zaključki, do katerih je prišel, odpirajo nova spoznanja procesa, ki je imel za Slovence v Julijski krajini usodne posledice, saj so bili prisiljeni emigrirati vsi sloji slovenskega prebivalstva. Kalc je poudaril tri faze, ki so sledile raznim ukrepom italijanske oblasti: prvo fazo datira v čas zamenjave avstrijskih oblasti, zamenjave administrativnega kadra, druga faza sovpada s prihodom fašizma na oblast in tretja napoči sredi 30-ih let, ob italijanski intervenciji v Abesiniji. Dotaknil se je tudi političnega delovanja emigrantov v Jugoslaviji in njihove vloge med drugo vojno v deželah preko oceana.

Vlasta Beltram je v svojem prispevku opozorila na lokalne značilnosti narodnoosvobodilnega gibanja v Slovenski Istri, predvsem v letih 1944–45. Izpostavila je mobilizacijo in problem preskrbe partizanskih enot.

Dopoldanski del je zaključila *Marta Verginella*, ki je nanizala nekaj svojih izkušenj ob analiziranju fonda ustnih pričevanj dvajsetih tržaških borcev.

Obdobje nemške uprave Jadranskega Primorja v letih 1943–45 je osvetlil *Karl Stuhlpfarrer* z Dunaja. Opozoril je predvsem na vlogo Rainerja, kolaboracijo velike tržaške buržoazije ter na razne ukrepe nemških in lokalnih oblasti proti Slovincem, Hrvatom, Židom in Romom.

Krajši pregled najpomembnejših zgodovinskih odnosov med Slovenci in Italijani, predvsem pa stalen pritisk zahodne sosede, je bil uvod v predavanje *Borisa M. Gombača* o osvoboditvi Trsta maja 1945. Med mednarodno prisilo v tekmi za osvoboditev Trsta in volilnimi izkušnjami nove oblasti (pomen Pokrajinskega NOO za Slovensko primorje in Trst od ustanovitve avgusta 1944 dalje), ki so pomenile novo zmago pri priključitvi tega teritorija k matični domovini, so se dogodki odvijali z veliko naglico. Kritično se je opredelil do vloge tržaškega CLN. Konec vojne je Trstu prinesel nov red, ki pa ga mnogi tudi niso sprejeli. Celoten proces novih odnosov je bil prekinjen s podpisom beograjskega sporazuma in z vzpostavitvijo cone A Julijske krajine.

O odnosih prebivalstva in političnih strank do vojaških uprav v coni A in B Julijske krajine 1945–47 je govorila *Nevenka Troha*. Opozorila je na razlike med obema sistemoma uprav, se dotaknila represivnih ukrepov VUJE v coni B ter problematike fojb v coni A, analizirala politiko Slovensko-italijanske antifašistične unije, ki jo je v coni A podpiral tudi znaten del italijanskega prebivalstva, ter predstavila opredelitve slovenske in italijanske duhovščine.

Tatjana Ploj je v svojem prispevku proučila premoženjsko strukturo optantov iz Izole v letih 1953–54.

Sledila je diskusija okoli suverenosti italijanske države v času nemške okupacijske uprave v Jadranskem Primorju, polemično pa se je oglasila tudi italijanska kolegica Anna Maria Vinci. K diskusiji so jo izzvala nekatera izvajanja slovenskih predavateljev. Poudarila je predvsem pozitivno vlogo tržaškega zgodovinopisja, ki je v zadnjih desetletjih detabuiziral marsikateri mit tržaške zgodovine. Kriminalizacija fašizma po njenem mnenju ne dovoljuje posploševanja krivde na ves italijanski narod. Dela, ki jih v zadnjem času izdaja Inštitut za odporništvo, so dokaz, da mora vsak narod pisati globalno zgodovino celotnega območja in prav v tem smislu, je dejala Vincijeva, je bilo v Trstu veliko narejenega. Mednarodni simpozij je ves čas spremljalo večje število poslušalcev, med katerimi so bili tudi nekateri protagonisti takratnih dogodkov. Poteku znanstvenega srečanja je vseskozi dajal ton predsednik Zgodovinskega društva za Južno Primorsko Salvator Žitko, ki je s svojimi komentarji blažil ali vzpodbujal nastale ostrine ali nenadne oseke.

Metka Gombač

XVI. ARHIVSKO ZBOROVANJE PTUJ 95.

Slovenski arhivi in javnost, 27.–29. septembra 1995

Zborovanje slovenskih arhivistov sta organizirala Arhivsko društvo Slovenije in Zgodovinski arhiv Ptuj. Tradicija je že, da so zborovanja, ki jih organizirajo kolegi iz ptujskega arhiva izredno dobro pripravljena in zato tudi zelo številčno obiskana. Tudi 16. zborovanje na temo *Slovenski arhivi in javnost* v tem pogledu ni bilo izjema. Oblike dela z javnostjo se med seboj prepletajo, vendar so organizatorji celoten sklop zaradi lažjega obravnavanja razdelili na več tem: slovenski arhivi in javnost, publicistična dejavnost arhivov, pedagoško delo v arhivih, razstavna dejavnost v arhivih ter arhivi in javnost – vsakdanji stiki.

Problematico povezav med arhivi in javnostjo so prvič širše obravnavali na 15. konferenci *Okrogle mize arhivov* v Ottawi, leta 1974. V slovenski strokovni literaturi so se posamezniki sicer dotaknili nekaterih vprašanj, kompleksnejše obravnave pa še ni bilo, čeprav so referati in bogate diskusije pokazali, da slovenski arhivski delavci namenjajo veliko pozornosti in dela odnosu z javnostjo.

V uvodnem delu smo poslušali tri referate: *mag. Bojan Balkovec* je kot učitelj študentov zgodovine na ljubljanski Filozofski fakulteti, ki jih vsako leto popelje na ogled arhivov po Ljubljani, podal svoje izkušnje, razmišljanja, poglede raziskovalca, ki dela z viri, pa tudi potrebe, želje in nekatere predloge. Poudaril je, da je po njegovem mnenju treba posebno pozornost v arhivskih čitalnicah posvetiti nezgodovinarjem, pa seveda študentom, ki naj bi zaradi načina dela postali uporabniki arhivskega gradiva.

Mag. Vladimir Kološa je v svojem referatu podal pregled dela za javnost in stikov z javnostjo, ki zajemajo informacijsko, vzgojno-izobraževalno, izdajateljsko in razstavno dejavnost. Opredelil je pojma javnost in delo za javnost, osvetlil problematiko arhivi in javnost na mednarodni ravni in pri nas ter podal pregled dela za javnost v slovenskih arhivih po posameznih oblikah aktivnosti.

Gostja iz arhivske šole v Marburgu *dr. Andrea Wettmann* pa je spregovorila o arhivskih stikih z javnostjo v Nemčiji. Opisala je nove zasnove v strokovnem izobraževanju. Od leta 1992 poteka v Marburgu program izobraževanja, ki obsega 52 učnih ur in se tematsko deli v štiri sklope: predstavitve, komunikacija, produkcija in reprodukcija.

Nadaljevanje zborovanja je potekalo v obliki okroglih miz in diskusij in kot prvi sklop je bila obravnavana publicistična dejavnost.

Janez Kopač (ZAL) je izpostavil tri skupine te dejavnosti in sicer publicistika, katere namen je predstaviti arhive in njihovo dejavnost širši javnosti, publiciranje izdelkov, ki so rezultat arhivskega strokovnega dela in publicistika s področja zgodovinopisja. O izkušnjah pri izdajanju inventarjev je iz Zgodovinskega arhiva Celje poročala *Hedvika Zdovc*, *mag. France Štukl* (ZAL Škofja Loka) pa je duhovito spregovoril o svojem delu in doživljajih pri seznanjanju javnosti z delovanjem arhiva in arhivske službe. Zelo zanimivi sta bili predavanji *Žige Železnika* (ZAL) in *Metke Balkan* (PAM), o publikacijah v elektronskih medijih. Prvi je predstavil možnosti publiciranja v Internetu, *Balkanova* pa je razložila priprave in vključitev Pokrajinskega arhiva Maribor v Internet. Sledila je predstavitev založniške dejavnosti v Pokrajinskem arhivu Maribor, ki jo je podal *Leopold Mikec-Avberšek*, *Mojca Grabnar* (ARS) pa je nanizala svoje izkušnje in razmišljanja o možnostih in omejitvah pri predstavitvi arhivskega gradiva in arhivske dejavnosti najširši javnosti.

Dr. Ema Umek je podala uvodna izhodišča za razpravljanje o pedagoški dejavnosti v arhivskih ustanovah. Širše je o tem predavala *dr. Ljubica Šuligoj*, ki je predlagala predvsem bolj sistematičen način dela s šolami, saj bi na ta način pripomogli k posodabljanju učnega procesa. Sledili so koreferati *Marije Kos* (ZAL Kranj), *Aleksandre Pavšič-Milost* (PANG), *Emice Ogrizek* (PAM), *Sonje Anžič* (ZAL) in *Marije Hernja-Masten* (ZAP), o delu z dijaki in študenti, ki prihajajo v glavnem organizirano v arhivske ustanove. Predvsem je bilo dosti rečenega o možnostih, ki jih imajo arhivi za izpeljavo pedagoškega dela, o pripomočkih, učbenikih, raznih tečajih za izpopolnjevanje itd. Seveda pa je uspeh odvisen v glavnem od lastne iznajdljivosti, kar se je lepo videlo iz koreferata *Marije Hernja-Masten*.

O razstavni dejavnosti v arhivih so predavali *Slavica Tovšak* (PAM), *Aleksandra Pavšič-Milost* (PANG), *Jože Suhadolnik* (ZAL) in *Tjaša Mrgole-Jukič* (ZAP). Na podlagi prakse in lastnih izkušenj, so opozorili na bistvene elemente, ki naj sestavljajo arhivsko razstavo, ki za razliko od muzejske seznanja obiskovalca predvsem s svojo vsebino in materialno strukturo, čeprav je tudi pri nas vse več sodelovanja med muzeji in arhivi, kar razstavo napravi bolj pestro, mikavno in popolno. Diskusija se je vrtela okoli vprašanj: metode predstavitve, kdo naj razstavo oblikuje in ali naj razstavo vedno spremlja tudi katalog.

Zadnja tema zborovanja je bila namenjena vsakdanjim stikom. *Darinka Drnovšek* (ARS) je pogrešala prispevek o delu arhivskih čitalnic, saj je delo z uporabniki pri ustvarjanju odnosa javnosti do arhivov zelo pomembno. *Mag. Lojz Tršan* (ARS) je na kratko spregovoril o časnikih, revijah, radiu in televiziji ter o njihovem poročanju o arhivih in arhivskih dejavnostih. O računalniški obdelavi podatkov o žrtvah druge svetovne vojne iz fondov Arhiva R Slovenije, enota Kongresni trg 1, pa je poročala *Metka Gombač*. Zaradi javnih obljub in zagotovil, da je treba ljudem, ki so bili med drugo svetovno vojno internirani, prisilno preseljeni, mobilizirani v okupatorske vojske itd. zagotoviti odškodnino, so se pojavile nove pravnoveljavne potrebe po raznih administrativnih potrdilih z javno veljavo predvsem iz obdobja 1941–1945. Ker so vloge za potrdila že leta 1994 prerasle številko 10.000, so pripravili projekt računalniške obdelave podatkov iz raznih fondov in zbirk, ki je v enem letu zadovoljivo rešil problem reševanja vlog in odgovorov nanje, obenem pa se je za znanstveno raziskovalno delo ustvarila bogata baza podatkov, s pomočjo katere bodo razi-

skovalci pridobili mnoge vire za razne raziskave o žrtvah druge vojne. *Ivan Nemanič* (ARS) pa je v koreferatu *Slovenski filmski arhiv in javnost* osvetlil dejavnost arhiva na področju izposoje in uporabe filmov, ki predstavljajo tudi bogat vir informacij za razne študijske namene.

Na koncu je *Marija Oblak-Čarni* (ARS) oblikovala zaključne misli o vlogi in pomenu arhivov in vidikih uporabe arhivskega gradiva.

Prvič so za arhivsko zborovanje pripravili publikacijo z referati in koreferati, ki jo je dobil vsak udeleženec zborovanja. Organizatorji so pripravili tudi predstavitev knjige *40 let Arhivskega društva Slovenije* (*Marija Oblak-Čarni*), predstavitev knjige *Slovenska kronika XX. stoletja* (*dr. Marjan Drnovšek*) in predavanje in predstavitev publikacije *Najlepši pa je zame Ptuj* (*Marjeta Ciglencečki*).

Vzorno organiziranemu in izpeljanemu zborovanju slovenskih arhivskih delavcev so tudi lokalne oblasti namenile precej pozornosti, s sprejemom na občini Ptuj ter občini Ormož, prijetna pa je bila tudi ekskurzija po gradovih in cerkvah v okolici Ptuja in Ormoža.

Metka Gombač

KNJIŽNI CENTER C

61001 Ljubljana, Kopitarjeva ulica 2, telefon 061/302-695

1. Bojan Godeša: KDOR NI Z NAMI, JE PROTI NAM

Knjiga odgovarja na vprašanja, ki jih danes srečujemo na vsakem koraku in na vseh časopisnih straneh: Kako so se Slovenci razdelili med drugo svetovno vojno in kakšna je bila vloga ene in druge strani v osvobodilnem boju.

Pozornost je seveda, kot pove že naslov, namenjena izobražencem, ki so temu boju dajali poseben pečat in legitimiteto, saj so se vse strani potegovala zanje – in nasprotno. Izobraženci različnih svetovnih nazorov so bili gibalna sila obeh taborov v času okupacije.

cena: 3.801 SIT

2. Aleš Gabrič: SOCIALISTIČNA KULTURNA REVOLUCIJA

Obdobje, ki ga v svoji knjigi obravnava Aleš Gabrič, je imelo daljnosežne posledice. Z ukinitvijo Agitpropa se je zamajala gotovost, dotlej utemeljena na konceptih in v osebnosti Borisa Zihlerla. Raziskave in analize v tej knjigi kažejo, da partija ni imela enotnega načela, kako naj obvladuje kulturno sfero. Posebej zanimiva je Gabričeva analiza razmerja med oblastjo in kulturniki, ki v nekaterih pogledih razkrije povsem neznane prvine in na podlagi skrbno zbranega arhivskega gradiva v povsem novi luči prikaže sicer znane dogodke.

cena: 4.305 SIT

3. Ana Kalc-Hafner, Samo Pahor, Lucijan Vovk: SLOVENCİ IN ITALIJA

Knjiga je timsko delo tržaških Slovencev, ki skuša na strnjen, jasen in vsakomur razumljiv način povzeti dogodke in podatke, ki pričajo, da je današnja slovenska zahodna meja rezultat kompromisa. Ta sicer ni mogel povsem zadovoljiti ne ene ne druge strani, bil pa je v danih okoliščinah najboljša možna rešitev. Vsi ti problemi že od nekdaj vplivajo na odnose med Slovenijo in njeno zahodno sosedo, še posebno težo pa dobivajo v času najnovejših evropskih povezav, zaradi česar je knjiga na moč aktualna.

cena: 1.491 SIT

* * *

Članom zgodovinskih in muzejskih društev Knjižni center C ob osebnem nakupu ali telefonskem naročilu na navedene cene daje **15-odstotni popust**, pri obročnem odplačevanju pa **10-odstotni popust**.